

	MAKALE ADI	SAYFA
1	<i>J Eğrisi Analizi Ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama</i> Öğr. Gör. Abidin KEMEÇ, Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU	1-29
2	<i>Kurumsal Liderlik: Kurum Kültürü İle Uyumlu Etkin Liderlik Davranışlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma</i> Dr. Tamer KILIÇ	30-54
3	<i>Stratejik Planlama İle Örgütsel Değişim Arasındaki İlişkinin Araştırılması: Eğitim Sektöründe Bir Uygulama</i> Yrd. Doç. Dr. İrfan AKKOÇ, İbrahim ERGEN	55-84
4	<i>Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye Ve Suriye</i> Yrd. Doç. Dr. Murat KÖYLÜ	85-100
5	<i>Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Eşbütünleşme Analizi</i> Doç. Dr. Bekir GÖVDERE, Dr. MuhlisCAN	101-114
6	<i>Örgütsel Adaletin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Etik İkliminin Aracılık Rolü</i> Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN	115-141
7	<i>İş Stresi - Kaytarma İlişkisinde Liderin Rolü: Turizm Sektöründe Bir Uygulama</i> Doç. Dr. Ömer TURUNÇ	142-159

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

IDEAS

ISSN: 2149 - 5823

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, davranış bilimleri, maliye, ekonometri, çalışma ekonomisi ve endüstriyel ilişkiler, bankacılık ve finans, insan kaynakları yönetimi, yönetim bilişim sistemleri, sosyal hizmet, uluslararası ticaret ve lojistik, sağlık bilimleri yönetimi ve ilişkili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

✚ Editörler / Editors in Chief

- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

✚ Yayın Kurulu / Editorial Board

- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. İrfan AKKOÇ (THK Üniversitesi)

✚ Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Dilek ZAMANTILI NAYIR (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim EROL (Celal Bayar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa Kemal DEMİRCİ (Dumlupınar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mahmut PAKSOY (İstanbul Kültür Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nejat BASIM (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ozan BAHAR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL (Toros Üniversitesi)

- Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ünsal SIGRI (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ahmet ERKUŞ (Bahçeşehir Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cengiz DURAN (Dumlupınar Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gülizar KURT GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakan TURGUT (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
- Doç. Dr. Harun ŞEŞEN (Lefke Avrupa Üniversitesi)
- Doç. Dr. Köksal HAZIR (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mazlum ÇELİK (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Necdet BİLGİN (Celal Bayar Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sait GÜRBÜZ (Kara Harp Okulu)
- Doç. Dr. Umut AVCI (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yusuf GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Not: İsimler, akademik ünvan ve alfabetik sıra gözetilerek sıralanmıştır.

*Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayımlanan eserlerde yer alan içerikler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.*

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Makalenin on-line kopyasına erişmek için / To reach the on-line copy of article:
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uiibd/>

J EĞRİSİ ANALİZİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Abidin KEMEÇ*

Levent KÖSEKAHYAOĞLU**

ÖZET: Bu çalışmada ilk olarak dış dengenin sağlanmasına yönelik temel teorik yaklaşımlar özetlenecektir. Daha sonra bu yaklaşımlar arasında yer alan döviz kuru aracına dayalı dengeleyici politikalar incelenecek ve J eğrisi analizinin teorik alt yapısı oluşturulacaktır. Son olarak, çalışmanın ampirik bölümünde Türkiye'nin 1997-2013 dönemindeki dış ticaret ve döviz kuru verileri kullanılarak Marshall-Lerner koşulu ve J eğrisi hipotezi etki-tepki fonksiyonu ve VAR modeli ile test edilmiştir. Elde edilen bulgular ele alınan dönem için Marshall-Lerner koşulu ve J eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir.¹

Anahtar Kelimeler: J Eğrisi, Devalüasyon, VAR Modeli, Granger Nedensellik Testi.

Jel Sınıflandırması: F11, F14.

J CURVE ANALYSIS AND AN APPLICATION ON TURKEY

ABSTRACT: In this study, first we summarize the basic theoretical approaches about how to achieve external balance. Then we analyse exchange-rate-based stabilization policies and establish the theoretical foundation of the J-curve analysis. Finally, we test the Marshall Lerner condition and the J curve analysis for Turkey using action-reaction function and VAR model for 1997-2013 period. Our results indicate that the Marshall Lerner and the J curve analysis are not valid for the period considered in this study.

Keywords: J- curve, Devaluation, VAR Method, Granger Causality Test.

Jel Classification: F11, F14.

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, abidinkemec@gmail.com

** Prof.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, leventkosekahyaoglu@sdu.edu.tr

¹ Bu makale "J Eğrisi Analizi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama" isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak oluşturulmuş ve Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde ülke ekonomileri açısından dış dengenin sağlanması önemini korumaktadır. Politika yapıcılar, değişik yöntemler kullanarak dış dengede istikrarı sağlamayı amaçlamaktadırlar. Örneğin Türkiye de ihracat, ithalata bağlı olarak değişmektedir ve ihracatının büyük bir bölümü ara mallardan oluşmaktadır. Bunun sonucunda ülkemizde devalüasyon politikaları ile dış dengeyi sağlama çalışması genellikle maliyet artışına dayalı enflasyona neden olmaktadır. Ülkelerin dış ticaret yapısının farklı olması nedeniyle, ülkeler ödemeler bilançosundaki dengeyi sağlamak amacıyla farklı politikalar izlemektedirler. Örneğin bazı ülkeler dış ticaret açığını kapatmak için daha fazla altın biriktirmek gerektiğini düşünmüşlerdir, Keynesyen politikaları benimseyen ülkeler ise dış ticaret açığını gelir ve istihdamda yaratılacak bir düşüş ile ortadan kaldırılabileceğini düşünmüşlerdir. Literatürde bu alana yönelik çalışmalar son dönemde çeşitlilik kazanmıştır. Bu çalışmalarda, J eğrisinin geçerliliği konusunda oldukça farklı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmamızda daha önceden yapılan eserlerdeki bu belirsizliği gidermek amaçlanmıştır.

1. DIŞ Dengeye Yönelik Yaklaşımlar

İktisat politikası amaçlarından bir tanesi ekonomide iç dengenin sağlanmasının yanı sıra, dış dengenin de yani ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasıdır. Ödemeler bilançosu belli bir dönemde yurt içindeki yerleşiklerce yurt dışı yerleşik ekonomik birimler arasındaki mal, hizmet ile sermaye ve finans hareketlerini gösteren analitik bir tablodur. Tarihsel süreç içinde toplumlar çeşitli faaliyetlerle bu dengenin sağlanması için çalışmışlardır. Dış dengenin sağlanmasına yönelik olarak ortaya konulan teorik yaklaşımlar aşağıda dokuz başlık altında özetlenmiştir.

1.1. Klasik (Altın Para Mekanizması) Yaklaşım

Klasik yaklaşım Keynes'in genel teorisini yazdığı tarihe kadar geçerli olan uluslararası ödemeler sistemini 'altın para mekanizması' ile açıklayan teoridir. Klasik yaklaşım mekanizması şu şekilde işlemektedir; ülkede dış açık olduğunda altın ihraç edilmesi sonucunda ülkenin para arzında daralma görülecektir. Bu durumda ülkede fiyatlar genel seviyesi düşecek diğer ülke fiyatları ise yükseliş gösterecektir. Sonuç olarak, açık veren ülke fiyatları diğer ülke fiyatlarına göre ucuzlaması ile ihracat artış gösterecek ve dış denge otomatik olarak kendiliğinden dengeye gelecektir.

Türkiye'ye açısından klasik yaklaşım incelendiğinde; altın para sisteminin geçerli olmadığı görülür. Merkez Bankası, kanunda açıkça belirtilen senetler ve bir de altın ve döviz karşılığında emisyon yapmaktadır. Bu duruma göre dış ödemelerde bulunmak üzere Merkez Bankasından altın veya döviz satın alınması piyasadan denk miktarda Türk parasının çıkmasına sebep olmaktadır. Eğer ödemeler bilançosu denk haldeyse, para hacminde hiçbir değişiklik olmayacaktır. Eğer, ödemeler bilançosu açık vermişse, para hacmi bu açık miktarında daralmış veya fazla vermişse bu fazla miktarında genişlemiş olur.

1.2. Keynesyen Yaklaşım

Keynes'in bilanço denge mekanizması, Klasiklerin göremedikleri bazı noktaları açığa kavuşturmuştur. Klasikler, sabit döviz kuru sisteminde iç fiyat istikrarı ile dış dengenin sağlanması arasındaki alternatif üzerinde durmuşlardır. Keynes, dış dengesizliğin gelir ve istihdamda yaratılacak bir düşüş ile ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir. Bu durumda iç ve dış dengenin sağlanması arasında bir seçim yapmak gerekmektedir.

Keynesyen gelir mekanizmasının işleyişine göre; ekonomide faiz oranlarının değiştirilmesi kısa vadeli sermaye hareketlerine hemen bir canlılık getirebilir, fakat tasarruflar ve yatırımlar üzerinde bu etki daha yavaş hissedilir. Faiz oranları değiştirilerek ülkeye sermaye çekilip dış açık kapatılmak istenirken, yabancı para karşılığında yaratılan ulusal parayı emmek ekonomide bir sorun olabilir. Eğer yabancı döviz girişini azaltmak için düşük faiz politikası uygulanırsa, bu durumda krediye olan talep teşvik edilmiş olur. Ekonomi tam istihdam durumunda ise, bu gelişmeler enflasyoncu baskılara yol açabilir. Faiz oranlarının yükseltilmesi, konvertibl döviz sisteminde her ne kadar ülkeye döviz girişini artırsa da, yatırımların maliyetlerini yükselterek yatırımları frenleyebilir. Ekonomi tam istihdam durumunda ise, bilanço fazlalığı, arzın esnek olmamasına bağlı olarak istihdam ve reel gelir artışına değil, aksine paralel gelirlerde bir artışa yol açabilir.

1.3. Satın Alma Gücü Paritesi Yaklaşımı

'Satın alma gücü paritesi' yaklaşımı ilk defa iktisatçı Gustav Cassel tarafından İkinci Dünya savaşı sırasında sabit döviz kuru sisteminin işleyişinin bozulmasından sonra, yeni döviz kuru paritesinin ne olması gerektiği sorusuna çözüm aramak amacıyla ortaya atılmış bir teoridir. Bu teoriye göre; döviz kurlarının piyasalarda serbestçe belirlenmesi durumunda alacağı değer, ülkeler arasındaki göreceli fiyat değişim oranlarının bir ölçüsü olacaktır. Yani, denge döviz kuru, fiyat düzeylerinin oranı ile doğrusal bir ilişkiye sahiptir.

Satın alma gücü paritesi pratikte her zaman geçerli olmayabilir. Bunun iki nedeni vardır: İlk neden; birçok malın ticaretinin yapılamamasıdır. Saç kesimi İstanbul'da Paris'ten çok daha ucuzdur. Fakat arbitrajdan yararlanabilmek için Fransa'ya seyahat edenlerin saç kestirmemesi ya da kuaförlerin İstanbul'dan Paris'e gitmesi vb. gibi uygulamalar gerekir ki; satın alma gücü paritesi çalışsın. İkinci neden ise; ticareti yapılabilen mallar başka bir ülkede üretildiğinde tam ikame olmamalarıdır. Kimi tüketiciler Alman birası tercih ederken, kimileri Amerikan birası tercih eder. Yukarıda açıklanan iki neden gösterir ki; hem bazı malların ticareti yapılamadığından, hem de ticareti yapılabilen mallar da tam ikame olmadığından satın alma gücü paritesi, reel döviz kurunu belirlemek için kusursuz bir teori değildir. (Uğurlu: 2006)

1.4. Esneklik Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımı, döviz kurlarındaki değişmelerin dengeyi sağlayabilecek ortamı yaratan şartları belirlemektedir. Bu şartlar ilk defa Marshall ile Lerner tarafından formüle edilmiştir. Ancak Marshall (1897) başlangıçta esnekliklerin bire eşit olduğu noktada döviz kuru piyasasının istikrar içerisinde olacağını savunmasına rağmen, 1923 yılında yaptığı çalışmada istikrar için esnekliklerin birden büyük olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Lerner esneklikleri 1944 yılında açıklamasına rağmen, daha önce Bickerdicke (1920) ve Robinson'un (1937) konuya açıklık getirdikleri Gandolfo (2004) tarafından belirlenmiştir.

Esneklik yaklaşımı iki varsayıma dayanmaktadır. Birinci varsayım, ülkenin dış ticareti başlangıçta dengededir. İkinci varsayım ise, ülkenin ithal ve ihraç ettikleri malların arz esnekliğinin sonsuz olmasıdır. Arz esnekliği sonsuzdan küçük ise, şart dış ticaretin sağlanması için yeterli, fakat geçerli değildir. Bu durumda daha küçük bir talep esnekliği de yeterli olabilir. Eğer başlangıçta ihracat, ithalattan büyük ise talep esnekliği toplamının birden büyük olmasına gerek yoktur. Bu varsayımlar altında döviz kurlarında bir değişimin ödemeler dengesi üzerinde olumlu bir etki yaratabilmesi için gerekli ve yeterli şart, her iki ülkedeki talep esneklikleri toplamının birden büyük olmasıdır.

1.5. Massetme (Emme) Yaklaşımı

Massetme Yaklaşımını geliştiren Sidney Alexander (Alexander :1952) olmuştur. Bu yaklaşımda Alexander'ın kastettiği "emme" yurt içinde satılan mal ve hizmetlerin toplamıdır. Bu yaklaşıma göre, dış dengedeki değişiklik yurtiçindeki üretimdeki değişiklikten, mal ve hizmetlerin yurtiçinde emilen miktarlarındaki değişmelerin çıkarılmasından elde edilmektedir. Mal ve hizmetlerin emilmesi, reel milli gelire, yani toplam mal ve hizmet üretimine ve fiyat seviyesine bağlı olmaktadır. Böylece mal ve hizmet üretimindeki olumlu gelişmeler dış dengeye olumlu, yurtiçinde emilen mal ve hizmet miktarı ise olumsuz yönde yansıtacaktır.

Massetme yaklaşımına göre, ekonomide tam istihdam varken, devalüasyon eksik istihdam durumundaki gibi açığı giderici etki yaratmamaktadır. Çünkü ihracat ve ithalata rakip endüstrilere yönelen talep artışları, çoğaltan mekanizması ile tüm ekonomiye yayılmakta ancak üretimi arttırmaksızın harcamaları artırmaktadır. Bu durumda da açık azalmayıp artacaktır.

1.6. Mundell- Fleming Modeli Yaklaşımı

1960 yılların başında Mundell sermaye akımlarını temel olarak alan çalışmasını yayınlamıştır. Mundell- Fleming Modeli klasik IS-LM modelinin açık ekonomilere uyarlanmış biçimidir. Yirminci yüzyılda dış dengeye eğilen yaklaşımlar arasında Mundell- Fleming Modeli kuşkusuz çok büyük bir öneme sahiptir. Bu model Metzler, Machlup ve Meade gibi Keynesçi iktisatçıların çalışmalarının devamında gelmiştir. Özellikle Meade '*Ödemeler Dengesi*' (1951) isimli çalışmasında açık ekonomilerde dış denge sorunlarını ve çözümlerini fiyat esnekliği varsayımı altında ve politika önerileri getirerek ele almıştır. Karşılaştırmalı statik metodunu kullanarak ekonomilerin bir dengeden diğerine nasıl gittiğini araştıran Meade, çağının çok ötesinde bir çalışma ile arkasından gelecek diğer iktisatçılara önemli bir kapı aralamıştır.

Mundell'e göre iç denge, tam istihdam şartlarında yurtiçi mallara olan talebin yurtiçi malların toplam arzına eşit olduğunda sağlanmaktadır. Dış denge ise, sabit döviz paritesine göre ticaret bilançosunun net sermaye ihracatına eşit olması durumunda gerçekleşmektedir. Aşağıda Mundell-Fleming Modelinde yer alan bilgiler sabit ve esnek kur rejimlerine göre incelenmekte ve bu iki kur rejimine göre bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

IS-LM modelinin açık ekonomiye uyarlanmış hali olan ve kısa vade üzerine yoğunlaşan ve bu model, para ve maliye politikaları uygulamalarının farklı döviz kuru rejimleri altında üretim düzeyi ve faiz oranları üzerindeki etkisini açıklamakta kullanılmıştır. Mundell-Fleming modeli, Keynesyen modele paralel bir şekilde, 'ekonomide maliye politikaları uygulanmalıdır ve para politikasının kısa dönemde etkili değildir' görüşünü savunmaktadır. Mundell-Fleming modeli çerçevesinde genişletici bir maliye politikası uygulanması ülke parasının değerlendirilmesine, cari işlemler açığına ve sermaye girişine neden olmaktadır. Mundell-Fleming modelinin başlıca zayıflığı, durağan bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Model, kısa vadeye odaklı olduğu için politika kararlarının cari işlemler dengesi üzerindeki uzun vadedeki etkileşimli etkilerini yani uzun dönemli dinamik etkileri göz ardı etmektedir. (Obstfeld: 1993)

1.7. Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım, satın alma gücü teorisinin ve miktar teorisinin bir uzantısıdır. Satın alma gücü paritesi hipotezi, döviz kurunu iki mal arasındaki nispi fiyat olarak belirlerken, parasalcı yaklaşım iki para arasındaki nispi fiyat olarak kabul eder. Parasalcı yaklaşıma göre,

yerel para birimine olan talebi artıran faktörler, örneğin gelir artırıcı veya faizleri azaltıcı faktörler, yabancı piyasada yerel para biriminin fiyatını arttırır. Ancak bu yaklaşım, daha standart olan ticaret ve sermaye teorileriyle çatışmaktadır.

Ödemeler dengesine parasalcı yaklaşımı savunan iktisatçıların üzerinde durduğu diğer önemlilik arz eden konu, para talebinin istikrarlılığı tezidir. Bir ekonomide reel olarak elde tutulmak istenen para miktarı oldukça istikrarlı bir büyüklüktür. Ekonomide gelirin arttığı buna karşılık para arzının değişmediği bir durum göz önüne alınırsa, ekonominin genelinde gelire göre elde tutmak istenen para gerileyeceği varsayılmaktadır. Bu durumda kişiler gerileyen reel ankesleri istenen duruma ulaştırmak için harcamalarını daraltacaklardır. Bu durumda fiyatların gerilemesi, ülkenin rekabet gücünün artması, cari işlemler hesabı ve ödemeler dengesinin fazla vermesi beklenmektedir. Sabit kur rejimi uygulandığı için ekonomideki fazla dövizi sterilize etmek zorunda kalan hükümet para arzını arttırarak ekonomiyi arzu edilen ankes düzeyine getirecektir. (Paya: 2002)

1.8. Portföy Dengesi Yaklaşımı

Portföy dengesi yaklaşımında risk ve beklenen getiri primi elde tutulan her menkul kıymette farklı oranda gerçekleşir. Portföy dengesi yaklaşımında nakit şekilde ulusal paranın elde tutulmasında risk yoktur. Ancak nakit elde tutulan yerli paranın fırsat maliyeti söz konusudur. Bu fırsat maliyeti elde tutulan fanların tahvillere yatırılması ile elde edilecek olan faiz gelirin eşittir. Nakit elde tutulan bir yabancı varlıkta ancak döviz kurunda bir yükselme olması durumunda portföy sahibine bir getiri sağlar.

Portföy dengesi yaklaşımında, mali piyasaların, ekonomide gerçekleşen ya da beklenen bir makroekonomik olaya tepkisi çok hızlı iken; yine aynı şekilde gerçekleşen veya beklenen bir olaya mal piyasalarının tepkisi çok yavaş ölçüde olmaktadır. Mali piyasalar ve reel piyasalar arasındaki bu hız farkı zamanla kurların değişmesi ve uyum mekanizması bakımından çok önem taşımaktadır. Kısa dönemde döviz kurları üzerinde mali piyasalarda ortaya çıkan ve portföy teorisi ile açıklanan değişmeler etkili olmakta, reel piyasalardaki uyum ise ancak uzun dönemlerde ortaya çıkmaktadır. (Seyidoğlu: 2003)

1.9. İMF Yaklaşımı

Ödemeler dengesine parasalcı yaklaşım özellikle 1980’li yıllarda oldukça popüler bir yaklaşım olarak değerlendirilebilirken, IMF’in ödemeler dengesine genel yaklaşımına da zemin oluşturmuştur.

Parasal yaklaşım türünde bir istikrar politikası paketi geliştirmedeki ilk adım, ödemeler dengesi hedefi *net dış varlıklara* (NFA, Net Foreign Assets) karar vermektir. IMF, ülkenin ne kadarlık bir açığı kaldırabileceğini sormakta ve tasarlanan açığın daha fazla büyümemesi için politikalar önermektedir. Merkez Bankalarına düşen görev ise baz parayı ve iç kredilerdeki genişlemeyi bir program çerçevesinde izlemektir. Bir Merkez Bankasının bilançosu aşağıdaki denklemden oluştuğunu söyleyebiliriz. Merkez Bankası tarafından yaratılan paranın altın ve döviz gibi dış varlıkların elde edilmesi ve yurt içinde kredi olarak verilmesinde kullanıldığını bizlere ifade etmektedir. (Paya: 2002)

$$H = NFA + DC \quad (1)$$

$$\text{Para Tabanı} = \text{Net Dış Varlıklar} + \text{Net İç Krediler} \quad (2)$$

$$NFA = H - DC \quad (3)$$

$$\text{Net Dış Varlıklar} = \text{Para Tabanı} - \text{İç Varlıklar} \quad (4)$$

Bir ülkede ödemeler dengesini sağlamak ihmal edilmemesi gereken bir hedeftir. Çünkü ödemeler dengesindeki bir bozukluk, gelir, istihdam ve fiyatlara yansımaktadır. Ancak dış dengeyi amaçlayan ödemeler bilançosu dengesi ile tam istihdam ve istikrarlı fiyat seviyelerini amaçlayan iç dengenin sağlanmasına yönelik ekonomi politikası araçları arasında bir çatışma ve *‘politika uyumsuzluğu sorunu’* vardır. Bu sorun, iç ve dış dengeye aynı anda ulaşmak istendiği zaman, iç dengede olumlu bir etki bırakan politikaların dış dengede bazı sorunlar ortaya çıkarabileceğini göstermektedir. (Karluk: 1991)

2. J EĞRİSİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölümde J eğrisi üzerine yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular özetlenecektir. Narayan (2006) 1970- 2000 döneminde Yeni Zelanda’nın ekonomik verilerini kullanarak eş

bütünleşme analizi yardımıyla J eğrisinin geçerliliğini araştırmış ve incelenen dönemde J eğrisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kamoto (2006) yaptığı çalışmada Hata Düzeltme Yöntemi ve Koentegrasyon Yöntemi kullanarak 1974/1-2003/2 üçer aylık dönemleri ele alarak Malavi için J eğrisinin geçersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bir başka çalışmada Zhang (1996) 1991-1996 yılları arasındaki verileri kullanarak Çin ekonomisinde J eğrisinin geçerliliğini Koentegrasyon yöntemi kullanarak ve Granger Nedensellik Testi uygulayarak test etmiş ve J eğri hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye için yapılan çalışmalarda ise Akbostancı (2002) Koentegrasyon ve Var Yöntemi kullanarak 1987-2000 yılları arasında J eğrisinin geçerliliğini Türkiye için test etmiş ve J eğrisinin geçersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Terzi ve Zengin (1999) tarafından VAR modeli oluşturularak yapılan çalışmada ise 1989-1996 yılları arasındaki dönemde J eğrisinin geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye için yapılan bir başka çalışmada ise, Köse (2008)1995-2008 yılları arasında Johansen Eş Bütünleşme Analizi yardımıyla gerçekleştirdiği çalışmada J eğrisinin geçersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

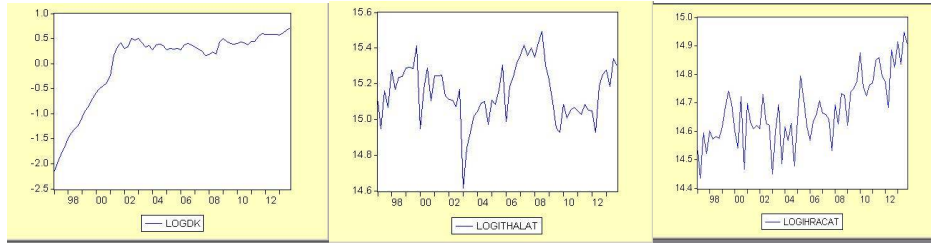
3. AMPİRİK ANALİZ VE YÖNTEM

Ampirik analizin temel amacı; reel döviz kuru, ihracat fiyat endeksi ve ithalat fiyat endeksi verileri ışığında kur değişimlerinin dış ticaret dengesi ve dış ticaret hadleri üzerine etkisini incelemektir. Çalışmada 1997:1 ve 2013:4 yılları arasını kapsayan döneme ait 3 aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan olan veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden ve Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilmiştir. Ekonometrik verilerin analizinde Eviews Programının 5. sürümü kullanılmıştır.

Çalışmada iktisat politikalarının sürekli değişmesi ve yenilenmesi nedeniyle zaman serisi analizleri tercih edilmiştir. Vektör Oto Regresyon Tahminleri (VAR modelleri); yapısal model üzerinde herhangi bir kısıtlama getirmeksizin dinamik ilişkileri verebilmekte ve bu nedenle zaman serileri için sıklıkla kullanılmaktadır. Zaman serileri üzerinde yapılan ekonomik çalışmalarda oldukça sık kullanılan VAR modeli, herhangi bir iktisat teorisinden yola çıkarak, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için, bu yönüyle eşanlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin

gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını mümkün kılmaktadır.

1997:1 ve 2013:4 yılları arasını kapsayan dönemine ait reel döviz kuru, ithalat fiyat endeksi ve ihracat fiyat endeksi serilerinin doğal logaritmaları alınıp analize dâhil edilmiştir. Çalışmada kullanılan serilere ait grafikler aşağıdaki Grafik1’de verilmektedir.

Grafik 1: Değişkenlerin Logaritması; Reel Döviz Kuru (DK), İthalat Fiyat Endeksi ve İhracat Fiyat Endeksi.

Grafik 1’de ihracat fiyat endeksindeki konjunktüre bağlı olarak yapısal kırılmaların, ithalat fiyat endeksi ve reel döviz kuruna göre çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerin durağan olup olmadıklarını saptamak için birim kök testleri yapılmıştır.

3.1 Birim Kök Testi-Durağanlık

İktisadi değişkenlere ait seriler bazı ekonomik şoklardan etkilendiğinden, bu seriye ilişkin beklenen değer kendi ortalamasından sapsırsa bu seri durağan değildir. Bu durumda ekonometrik bir analizde kullanılması için, serilerin farklarından arındırılması gerekir.

Literatürde birçok birim kök testi olmasına karşın en çok kullanılan birim kök testi Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testidir. Çalışmamızda Dickey-Fuller birim kök testi kullanılmıştır. Tablo 1’deki ADF testi sonuçları yardımıyla aşağıdaki hipotezler kullanılarak reel döviz kuru değişkeninin durağan olup olmadığı değerlendirilebilir.

H_1 : reel döviz kuru serisi durağandır.

H_0 : reel döviz kuru serisi durağan değildir.

Tablo 1’de reel döviz kuru için olasılık değeri (P) 0,05’ten küçük olduğu için, H_1 hipotezi kabul edilir, dolayısıyla reel döviz kuru değişkeninin durağan olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Döviz Kuru Birim Kök Testi

			t-İstatistik	Olasılık Değeri, P, **
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistikleri			5.42736	0.0000
Kritik Değer Testleri:	1% seviyesinde		3.53159	
	5% seviyesinde		2.90551	
	10% seviyesinde		2.59026	
Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistik	Olasılık Değeri, P
Logdk(-1)	0.069237	0.012757	5.42734	0.0000
C	0.043513	0.009189	4.73525	0.0000
R-Kare	0.311851	Ortalama VAR		0.042408
Düzeltilmiş R-kare	0.301264	S.D. VAR		0.08996
Regresyon Değerleri	0.075199	Akaike Bilgi Kriteri		2.30796
Toplam Kare Metodu	0.367566	Schwarz Bilgi Kriteri		2.24215
Logaritma Olasılık Değeri	7.931691	F-İstatistik		2.94562
Durbin-Watson İstatistik	1.485309	Olasılık Değeri (F-İstatistik)		0.00001

Zaman serilerini kullandığımız çalışmada kullanılan serilerin durağanlık testi yapılması zorunludur. Çalışma yaptığımız dönemde (1997:1 ve 2013:4) Türkiye’de krizler yaşandığı için döviz kuru serilerine durağanlık testi yapılmıştır.

Tablo 2’deki ADF testi sonuçları kullanılarak benzer şekilde ithalat fiyatları serisi için aşağıdaki hipotezler yardımıyla ithalat fiyatları değişkeninin durağan olup olmadığı değerlendirilebilir.

H_1 : İthalat fiyatları serisi durağandır.

H_0 : İthalat fiyatları serisi durağan değildir.

Tablo 2’de ithalat fiyatları için olasılık değeri (P) 0,05’ten küçük olduğu için, H_1 hipotezi kabul edilir, dolayısıyla ithalat fiyatları değişkeninin durağan olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: İthalat Birim Kök Testi

			t- İstatistik	Olasılık Değeri, P **
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistikleri			3.98113	0.0027
Kritik Değer Testleri:	1% seviyesinde		3.53159	
	5% seviyesinde		2.90551	
	10% seviyesinde		2.59026	
Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t- İstatistik	Olasılık Değeri, P
LOGİTHALAT(-1)	0.397471	0.099839	3.98113	0.0002
C	6.026048	1.512979	3.98290	0.0002
R-Kare	0.196037	Ortalama VAR		0.0030
Düzeltilmiş R-kare	0.183668	S.D. VAR		0.1434
Regresyon Değerleri	0.129651	Akaike Bilgi Kriteri		1.2185
Toplam Kare Metodu	1.092606	Schwarz Bilgi Kriteri		1.1527
Logaritma Olasılık Değeri	4.282137	F-İstatistik		1.5849
Durbin-Watson İstatistik	2.286686	Olasılık Değeri (F- İstatistik)		0.0001

Çalışma yaptığımız dönemde (1997:1 ve 2013:4) Türkiye’de krizler yaşandığı için ihracat serilerine durağanlık testi yapılmıştır.

Son olarak Tablo 3’deki ADF testi sonuçları kullanılarak ihracat fiyatları serisi için aşağıdaki hipotezler yardımıyla ihracat fiyatları değişkeninin durağan olup olmadığı analiz edilebilir.

H_1 : ihracat fiyat endeksi durağandır.

H_0 : ihracat fiyat endeksi durağan değildir.

Tablo 3'te ihracat fiyat endeksi olasılık değeri 0.05 ten büyük olduğu için, H_0 hipotezi kabul edilmektedir ve serilerin durağan olmadığı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ihracat fiyatları serisinin durağan hale getirilmesi gereklidir.

Tablo 3: İhracat Birim Kök Testi

			t-İstatistik	Olasılık Değeri, P**
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistikleri			0.182419	0.9347
Kritik Değer Testleri:	1% seviyesinde		3.538.36	
	5% seviyesinde		2.908420	
	10% seviyesinde		2.59179	
Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistik	Olasılık Değeri, P
LOGIHRACAT(-1)	0.022809	0.125034	0.18241	0.8559
D(LOGIHRACAT(-1))	0.725046	0.164385	4.410.64	0.0000
D(LOGIHRACAT(-2))	0.472874	0.167722	2.81938	0.0066
D(LOGIHRACAT(-3))	0.472815	0.156670	3.01790	0.0038
D(LOGIHRACAT(-4))	0.333114	0.127745	2.60765	0.0116
C	0.351549	1.833.783	0.19170	0.8487
R-Kare	0.410688	Ortalama VAR		0.00485
Düzeltilmiş R-kare	0.358994	S.D. VAR		0.101203
Regresyon Değerleri	0.081026	Akaike Bilgi Kriteri		2.097702
Toplam Kare Metodu	0.374217	Schwarz Bilgi Kriteri		1.89359
Logaritma Olasılık Değeri	7.207761	F-İstatistik		7.944607
Durbin-Watson İstatistik	2.037593	Olasılık Değeri (F-İstatistik)		0.00001

Çalışma yaptığımız dönemde (1997:1 ve 2013:4) Türkiye'de krizler yaşandığı için ithalat serilerine durağanlık testi yapılmıştır.

3.2. Granger Nedensellik Testi

Çalışmada nedensellik ilişkisini araştırmak için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu testte 'H₀ hipotezi, bir değişken diğer değişkenin Granger nedeni değildir.' ve 'H₁ hipotezi ise bir değişken diğer değişkenin Granger nedenidir.' şeklinde 2 hipotez kullanılır. Değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünün tespit edilmesi konusunda Granger Nedensellik Testinde üç farklı durum bulunmaktadır. Bunlar;

1.- Tek yönlü nedensellik: $Y=f(x)$ biçimdeki tek denklemlilik bir modelde, Y bağımlı değişken, X ise bağımsız değişkendir. Burada X'ten Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır ($X \Rightarrow Y$). Bağımsız değişken (X) neden konumunda olup, bağımlı değişken (Y) üzerinde bir sonuç etkisi yaratmaktadır. Bu tür nedensellik tek yönlü bir sonuç oluşturmakta ve bu ilişki ($X \Rightarrow Y$) olarak ifade edilmektedir.

2.- Çift yönlü nedensellik: Değişkenler arasında karşılıklı bir etki olabilir ($X \Leftrightarrow Y$). Bu durumda ortaya çıkan nedensellik ilişkisi, hem X'den Y'ye doğru, hem de Y'den X'e doğrudur.

3.-Değişkenlerin Bağımsızlığı: İki değişkenin birbirini etkilememesi yani birbirinden bağımsız olmasıdır. Kısacası X ve Y değişkenleri arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı söylenebilir.

Tablo 4'de reel döviz kuru bağımlı değişken olarak incelendiğinde, ihracat olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için H₀ hipotezi reddedilir ve H₁ hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla, ihracatla reel döviz kuru arasında bir tek yönlü ($X \Rightarrow Y$) nedensellik ilişkisi olduğu kabul edilir. Sonuçlar ithalat açısından değerlendirildiğinde ise, olasılık değeri 0.05 ten büyük olduğu için ithalatla reel döviz kuru arasında bir nedensellik olmadığı kabul edilir.

H₁: reel döviz kuru ihracat ve ithalatın nedenidir.

H₀: reel döviz kuru ihracat ve ithalatın nedeni değildir.

Sonuçlar ihracat açısından değerlendirildiğinde ihracat, reel döviz kuru tarafından etkilenmekte iken ithalat, ihracatın nedeni değildir. İhracat ve reel döviz kuru arasında çift yönlü ilişki vardır. ($X \Leftrightarrow Y$)

İthalat açısından nedensellik sonuçlarına bakıldığında ise reel döviz kuru, ithalatın nedeni olurken ihracat, ithalat etkilememektedir. ($X \Rightarrow Y$)

Sonuç incelendiğinde, H₁ hipotezi reddedilir. H₀ hipotezi kabul edilir.

Tablo 4 : Granger Nedensellik Testi

Bağımsız Değişken	Chi-sq	df	Olasılık Değeri, P.
LOGIHRACAT	0.220304	2	0.8957
LOGDK	1.519.712	2	0.4677
Tamamı	1.839.305	4	0.7653
Bağımlı Değişken: LOGIHRACAT			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	df	Olasılık Değeri, P.
LOGITHALAT	1.335.958	2	0.5127
LOGDK	1.511.802	2	0.4696
Tamamı	3.575.522	4	0.4665
Bağımlı Değişken: LOGDK			
Bağımsız Değişken	Chi-sq	df	Olasılık Değeri, P.
LOGITHALAT	1.195.802	2	0.5500
LOGIHRACAT	9.320.566	2	0.0095
Tamamı	1.139.514	4	0.0225

3.3. VAR Modeli

VAR modeli kurulurken; Schwarz Bilgi Kriterleri (SC), Akaike (AIC) Bilgi Kriteri ve Hannan-Quinn (HQ) Bilgi Kriteri dikkate alınmıştır. Tablo 5'te maksimum gecikme uzunluğu 8 olarak seçilmiş olup Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) gibi kritik değerleri en küçük yapan gecikme uzunluğu belirlenmeye çalışılmıştır. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi için, seçilen üç bilgi kriterinden Hannan-Quinn Bilgi Kriteri ve Schwarz Bilgi Kriterlerinin gecikme uzunluğu 2 olmasına karşın, yıldızlı (*) kriterlerin 3 gecikme uzunluğunda daha fazla olması nedeniyle Akaike Bilgi Kriterinin gecikme uzunluğu olan 3 seçilmiştir.

Tablo 5: Bilgi Kriterleri İçin Uygun Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	4.668197	NA	4.68e-05	1.456066	1.351348	1.415105
1	1.764749	2.422801	8.35e-07	-5.482496	5.063627*	5.318653*
2	1.879498	2.027236	7.71e-07	5.564993	4.831972	5.278268
3	2.016265	22.79453*	6.64e-07*	5.720883*	4.673711	5.311277
4	2.096287	1.253683	6.94e-07	5.687624	4.326301	5.155136
5	2.133768	5.497095	8.43e-07	5.512558	3.837083	4.857188
6	2.21680	1.137232	8.87e-07	5.489932	3.500305	4.711680
7	2.315232	1.244534	8.97e-07	5.517441	3.213662	4.616306
8	2.445708	1.522214	8.28e-07	5.652359	-3.03.429	4.628343

VAR modellerinin tahmini sonucunda, modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin anlaşılması açısından elde edilen katsayıların doğrudan yorumlanması güçtür. Bu nedenle yardımcı olarak etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması araçlarından yararlanılmaktadır.

3.3.1 Varyans Ayrışması

Varyans ayrıştırması, her bir değişkenin öngörü hata varyansının hangi oranlarda diğer değişkenlerin bileşenlerine bağlanabileceği hakkında bilgi vermekte ve bu sayede değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Tablo 6: İthalatın Varyans Ayrıştırması

Dönem	Varyans Ayrışması Değerleri	LOGİTHALAT	LOGİHRACAT	LOGDK
1	0.127510	100	0,000000	0,000000
2	0.139351	99,63713	0,071665	0,291202
3	0.150796	99,46094	0,070579	0,468483
4	0.155851	99,20201	0,066156	0,731833
5	0.159038	98,95482	0,075296	0,969885
6	0.160773	98,70995	0,081139	1,208906
7	0.161787	98,48473	0,090297	1,424970
8	0.162368	98,28393	0,097093	1,618979
9	0.162712	98,11076	0,102643	1,786598
10	0.162921	97,96481	0,106207	1,928981

Tablo 6'daki ithalatın varyans ayrıştırması sonucuna göre, seçilen 10 dönemlik periyotta ithalat ilk dönemde %100,0 oranında kendisindeki değişimlerden etkilenmişken, ihracattaki değişimlerden ve reel döviz kurundan değişimlerden hiç etkilenmemiştir. İkinci dönemde kendisindeki değişimlerden %99,6 oranında etkilenirken, % 0,71 ihracattaki şoklardan ve % 0,29 reel döviz kurundaki şoklardan etkilenmektedir. 10.dönemde ise kendinden etkilenme oranı % 97,9'a kadar düşerken, ihracattaki değişimlerden etkilenme oranı % 1 düzeyine kadar artmış, reel döviz kurundaki değişimlerden ise % 1,92 oranında etkilendiği görülmektedir.

Tablo 7: İhracatın Varyans Ayrıştırması

Dönem	Varyans Ayrışması Değerleri	LOGİTHALAT	LOGİHRACAT	LOGDK
1	0.085120	19,68183	80,31817	0.000000
2	0.090129	18,67410	79,58566	1,740239
3	0.098387	16,50317	81,55361	1,943223
4	0.101865	15,42157	82,33618	2,242247
5	0.104945	14,53438	83,18671	2,278916
6	0.106939	14,08238	83,63967	2,277955
7	0.108497	13,82794	83,93402	2,238040
8	0.109635	13,73076	84,07284	2,196409
9	0.110505	13,70894	84,12900	2,162058
10	0.111161	13,72712	84,13165	2,141225

Tablo 7'deki ihracatın varyans ayrıştırması sonucuna göre, ilk dönemde reel döviz kurundaki şoklardan etkilenmezken ithalattaki bir birimlik sapma karşısında %19,6 oranında etkilenmiştir. Birinci dönemden sonra ithalatın ihracatı etkileme oranı sürekli bir şekilde azalarak % 13,72 seviyesine kadar düşmüştür. Reel döviz kurundaki bir birimlik sapma, genel olarak ihracatı %2 seviyesinde etkilemiştir.

Tablo 8: Reel Döviz Kurunun Varyans Ayrışması

Dönem	Varyans Ayrışması Değerleri	LOGITHALAT	LOGIHRACAT	LOGDK
1	0.069595	0,001707	1,906060	98,09223
2	0.114362	0,920907	1,070753	88,37157
3	0.142064	1,708.837	1,141664	86,87452
4	0.163445	2,618114	1,253137	84,85052
5	0.179613	3,472910	1,314026	83,38683
6	0.192561	4,256009	1,371898	82,02501
7	0.202967	4,940846	1,419485	80,86431
8	0.211475	5,526045	1,462784	79,84612
9	0.218461	6,016036	1,501387	78,97010
10	0.224233	6,420334	1,536377	78,21590

Tablo 8’de verilen reel döviz kurunun varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, ilk dönemde ihracat ve ithalattaki şoklardan çok düşük düzeylerde etkilendiği görülmektedir. İlk dönemden itibaren reel döviz kurunun kendindeki değişimlerden etkilenme oranı % 78,2 oranına kadar düşmektedir. Reel döviz kuru kendindeki değişimlerden sonra bazı dönemlerde ihracattaki şoklardan etkilenirken, genelde ithalattaki şoklardan daha fazla etkilenmiştir. İkinci dönemde ihracatın reel döviz kurunu etkileme oranı %1,07’de kalırken ithalatın reel döviz kurunu etkileme oranı % 0,92 seviyesinde gerçekleşmiştir. Son dönemde reel döviz kuru ihracattaki değişimlerden % 1,5 oranında etkilenirken, ithalattaki değişimlerden %6,4 oranında etkilendiği dikkat çekmektedir.

3.3.2 Etki Tepki Fonksiyonu

Etki-tepki fonksiyonları, rastsal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalı şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. VAR analizinde, incelenen değişkenler arasındaki dinamik etkileşimi belirlemede, simetrik ilişkileri tespit etmede, etki-tepki fonksiyonlarının büyük payı vardır. Bir makroekonomik büyüklüğün üzerinde en etkili değişkenin hangisi olduğu varyans ayrıştırması ile belirlenirken, etkili bulunan bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı ise, etki-tepki fonksiyonları ile belirlenir.

Tablo 9: Reel Döviz Kurunun Etki Tepki Fonksiyonu

Dönem	LOGITHALAT	LOGIHRACAT	LOGDK
1	0.000287	0.009608	0.068928
	(0.00857)	(0.00853)	(0.00600)
2	0.010971	0.036167	0.082503
	(0.01404)	(0.01354)	(0.01102)
3	0.014981	0.030062	0.077301
	(0.01609)	(0.01538)	(0.01487)
4	0.018829	0.032304	0.071652
	(0.01888)	(0.01767)	(0.01548)
5	0.020518	0.029857	0.065068
	(0.02112)	(0.01986)	(0.01568)
6	0.021394	0.029117	0.059273
	(0.02254)	(0.02160)	(0.01556)
7	0.021384	0.027581	0.053832
	(0.02319)	(0.02285)	(0.01541)
8	0.020879	0.026347	0.048949
	(0.02329)	(0.02366)	(0.01518)
9	0.019996	0.024972	0.044499
	(0.02296)	(0.02406)	(0.01487)
10	0.018895	0.023656	0.040482
	(0.02233)	(0.02412)	(0.01447)

Tablo 9’da reel döviz kuru değişkeninde meydana gelen %1’lik standart sapma sonucunda birinci dönemde ihracat ve ithalat çok düşük düzeyde etkilenirken, reel döviz kuru sapmadan % 6 seviyesinde artarak etkilenmiştir. İkinci dönemde ise reel döviz kurunda meydana gelen şok sonucunda ihracat % 0,3 oranında, ithalatta ise %0,1 oranında artış göstermiş, döviz kurunda ise şoktan etkilenme düzeyi yaklaşık olarak %8 civarındadır. Genel olarak bakıldığında ise reel döviz kurundaki standart sapma ihracat ve ithalat üzerinde çok fazla şoka neden olmamış yani ithalat ve ihracat kısa ve uzun dönemde reel döviz kurundan düşük oranlarda etkilenmiştir.

Tablo 10: İhracatın Etki Tepki Fonksiyonu

Dönem	LOGITHALAT	LOGIHRACAT	LOGDK
1	0.037763	0.076285	0.000000
	(0.00995)	(0.00664)	(0.00000)
2	0.009535	0.025408	-0.011890
	(0.01105)	(0.01059)	(0.01028)
3	0.008975	0.037807	-0.006837
	(0.01034)	(0.00954)	(0.00663)
4	0.001643	0.025478	-0.006675
	(0.00972)	(0.00898)	(0.00695)
5	-0.000737	0.024865	-0.004281
	(0.01022)	(0.00965)	(0.00609)
6	-0.003118	0.020082	-0.003085
	(0.00954)	(0.00929)	(0.00589)
7	-0.004161	0.017758	-0.001717
	(0.00920)	(0.00940)	(0.00551)
8	-0.004757	0.014999	-0.000741
	(0.00850)	(0.00900)	(0.00522)
9	-0.004861	0.012956	0.000109
	(0.00788)	(0.00869)	(0.00490)
10	-0.004710	0.011077	0.000755
	(0.00721)	(0.00821)	(0.00458)

Tablo 10'da ihracatta değişkeninde meydana gelen %1'lik standart sapma sonucunda birinci dönemde ihracat, ithalat ve reel döviz kuru artış göstermiştir. İkinci dönemde ise ihracatta meydana gelen şok sonucunda reel döviz kurunda azalma meydana gelirken, ihracat ve ithalat artış göstermiştir. İhracattaki standart sapma bazı dönemlerde ithalat üzerinde artışa neden olurken, bazı dönemlerde azalışa neden olmuştur. İhracattaki bir birimlik sapma sonucunda, ihracat hiçbir dönemde azalışa neden olmamıştır.

Tablo 11: İthalatın Etki Tepki Fonksiyonu

Dönem	LOGİTHALAT	LOGİHRACAT	LOGDK
1	0.127510	0.000000	0.000000
	(0.01110)	(0.00000)	(0.00000)
2	0.055582	-0.003730	-0.007520
	(0.01644)	(0.01539)	(0.01533)
3	0.057173	0.001460	-0.007070
	(0.01496)	(0.01363)	(0.01145)
4	0.038457	0.000141	-0.008440
	(0.01498)	(0.01356)	(0.01077)
5	0.030544	0.001725	-0.008219
	(0.01548)	(0.01463)	(0.00939)
6	0.022040	0.001389	-0.008195
	(0.01429)	(0.01402)	(0.00857)
7	0.016245	0.001632	-0.007779
	(0.01320)	(0.01374)	(0.00776)
8	0.011512	0.001401	-0.007337
	(0.01170)	(0.01277)	(0.00706)
9	0.007999	0.001256	-0.006796
	(0.01030)	(0.01181)	(0.00638)
10	0.005314	0.001008	-0.006246
	(0.00894)	(0.01068)	(0.00574)

Tablo 11’de ithalat değişkeninde meydana gelen %1’lik standart sapma sonucunda birinci dönemde ihracat ve reel döviz kuru değişmezken ithalat %12,75 oranında artış göstermiştir. İkinci dönemde ise ithalat meydana gelen şok sonucunda ihracat %0,3 oranında azalış göstermiş, ithalatta ise %5 oranında da artış meydana gelirken, döviz kurunda ise şoktan etkilenme düzeyi yaklaşık olarak %0,7 azalış şeklindedir. İthalattaki standart sapma reel döviz kuru üzerinde ilk dönem hariç bütün dönemlerde her zaman azalışa neden olurken, ithalat 4.dönem dışındaki bütün dönemlerde artış göstermiştir. Genel olarak bakıldığında ise ithalattaki şoklar karşısında reel döviz kuru ve ihracat kısa ve uzun dönemlerde çok küçük oranlarda etkilenmişlerdir.

4. AMPRİK SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de 1997:1 ve 2013:4 yılları arasını kapsayan döneme ait reel döviz kuru, ihracat fiyat endeksi ve ithalat fiyat endeksi verileri yardımıyla yapılan çalışmada, ilk olarak serilerin durağan olup olmadığı araştırılmıştır. ADF birim kök testi sonuçlarına göre, reel döviz kuru ve ithalat birinci dereceden durağan iken, durağan olmayan ihracat serisi ADF birim kök testi ile birinci derecede durağan hale dönüştürülerek modelde kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, reel döviz kuru, ihracat fiyat endeksi ve ithalat fiyat endeksi aynı düzeyde durağan olmadıkları için eş bütünleşme analizi yapılmamıştır.

Durağanlık testi yapılmasının ardından, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü belirlemek amacıyla Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Granger nedensellik testi sonucuna göre, ithalat fiyat endeksinin etkileyicisi sadece reel döviz kuru olurken, ihracat ve reel döviz kuru arasında iki yönlü karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir.

Çalışmada birim kök testi ve nedensellik analizi yapıldıktan sonra, VAR modelinin tahmini yapılmıştır. VAR modelinin tahmini için Schwarz Bilgi Kriterleri (SC), Akaike (AIC) Bilgi Kriteri ve Hannan-Quinn (HQ) Bilgi Kriteri yardımıyla gecikme uzunluğu 3 olarak bulunmuş ve modele göre değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Varyans ayrıştırması ve etki-tepki fonksiyonları yardımıyla değişkenler arasındaki ilişki daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İthalatın ve ihracatın varyans ayrıştırması sonuçları incelendiğinde, kısa dönemde reel döviz kuru tarafından etkilenme oranları oldukça düşüktür. Uzun dönemde ise bu oran artış göstermiştir. Öte yandan etki-tepki fonksiyonu sonuçları incelendiğinde ise, reel döviz kuru değişkeninde meydana gelen %1’lik standart sapma sonucunda birinci dönemde ihracat ve ithalat hiç değişmemiştir.

Elde edilen tüm bulgular değerlendirildiğinde, Türkiye için J eğrisi hipotezinin geçerli olmadığı görülmektedir. Çünkü J eğrisinin geçerli olması için, öncelikle kısa dönemde döviz kurunun ihracat ve ithalatı etkileme oranı yüksek olmakla birlikte ihracatı negatif yönde etkilemesi, uzun dönemde ise ihracatın reel döviz kurundaki artış (devalüasyon) sonucunda ihracatın artması gerekliydi.

5. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Çalışmada J eğrisi hipotezinin Türkiye için geçerliliğini test etmek amacıyla Granger Nedensellik testi, VAR modeli ve etki-tepi fonksiyonu gibi farklı yaklaşımlar kullanılmış ve böylece elde edilen sonuçların daha net bir biçimde yorumlanması hedeflenmiştir. J eğrisi hipotezinin test edilmesi, ülkemiz için ödemeler bilançosu dengesini sağlamak amacıyla hangi dış ticaret politikalarının uygulanmasının gerekli olduğunu konusunda bazı ipuçları elde etmemize imkân sağlamıştır.

Elde ettiğimiz bulgular, Türkiye’de 1997-2013 yılları arasında Marshall-Lerner koşulu ve J eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir. Bu sonuca göre, dış ticaret açığı reel döviz kurundaki artışla giderilemeyeceği için, ülkemizde devalüasyon yerine farklı para ve maliye politikalarının uygulanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Dış ticarete denge sağlanması için uygulanacak politikaların kalıcı ve çözüme yönelik olması gereklidir. Örneğin, faiz oranının artırılması koşuluyla ülkeye girecek sıcak para girişi kısa vadede rahatlatıcı bir etki yaratmasına karşın, uzun dönemde ülke ekonomisine ciddi boyutlarda zarar verebilir. Döviz açığını kapatmak için uygulanacak en sağlıklı yöntem, yurt içi tasarrufların ve doğrudan yabancı yatırımların artırılması olarak görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlarla birlikte istihdam artacak, teknolojik yenilikler meydana gelecek ve ülkenin ihracat yapma potansiyeli artacaktır.

Türkiye gibi kronik olarak dış ticaret açığı veren ülkelerde sürekli devalüasyon yapılmasına dayalı dış ticaret politikaları istenilen sonuçları vermemektedir. Çünkü böyle ülkelerde genellikle uzun dönemde reel döviz kuru ile ihracat fiyat endeksi arasında nedensellik ilişkisi kurulamamaktadır. Kronik olarak dış ticaret açığı veren ülkelerin gelişmiş ülkeler ile rekabet etme olanakları ve dış talebe göre farklı ürün üretebilme refleksleri sınırlıdır. Bu nedenlerden dolayı, dış ticaret açığını kapatmaya çalışan ülkelerde sürekli devalüasyon politikasına başvurulması olumlu sonuçlar doğurmamaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Türkiye’nin ‘*fiyat rekabeti*’ stratejisi uygulamak yerine ‘*fiyat dışı rekabet*’ stratejilerine yönelmesi gereklidir. Çünkü Çin ve Hindistan benzeri düşük ücret ve düşük fiyat avantajına sahip ülkelerle fiyat rekabetine girilmek oldukça zordur. Ülkemizin dış ticaret stratejisinde, özellikle ihraç edilen ürünlerin kalitesinin

geliştirilmesi, zamanında teslim, satış sonrası destek ve ürün çeşitliliği gibi *'fiyat dışı rekabet'* unsurlarının ön plana çıkarılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Akbostancı, E., (2002), "Dynamics of the Trade Balance: The Turkish J Curve", ERC Working Papers in Economics, 1(5), s. 1-19.
- Akat, A. A., (1995), "24 Ocak İstikrar Programı", Sabah Gazetesi, <http://akat.bilgi.edu.tr/pdf/00-1995-2.pdf> (Erişim: 07.09.2015)
- Akçay, M., (1997), "Para Politikası Araçları Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar", DPT, Yayın No:2483.
- Alparşlan, M.Ö., (2003), "İstikrar Politikaları ve Döviz Kuru Sistemleri", Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Altınok, S. ve Çetinkaya, M., (2003), "Devalüasyon ve Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları".
- Alkan, U., (2007), "Ödemeler Bilançosu Dengesi ve Türkiye' de Bankacılık Sektörünün Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Aysan, M., (2000), "Atatürk'ün Ekonomi Politikası", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Boratav, K., (1990), "Türkiye İktisadi Tarihi: 1908–1985", Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Ciğerlioğlu, Oğuz, (2008), "Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1982- 2005 " EKEV Akademi Dergisi, Sayı: 36.
- Çelebi, Esat (2001), "Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları" Doğu Üniversitesi, İstanbul.
- Çoşkun, A., (2003), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", Atatürkçü Düşünce Dergisi, Sayı: 4, s. 72–77.
- Dornbusch, R. ve Fisher S., (1981), "Makro İktisat", Çevirenler: Salih Ak, Mahir Fisunoğlu, Erhan Yıldırım, Refia Yıldırım, Ayhan Matbaası, İstanbul.
- Ekzen, N., (1972), "1946–1958–1970 Devalüasyonları", Maliye Bakanlığı Yayınları,
- Erdoğan, Z., (2008), "1950- 1960 Döneminde Türkiye'de İzlenen İktisat Politikalarının Analizi", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Giancarlo G., (2004), "Elements of International Economics", Springer, July.
- Gök, B., (2008), "Türkiye'de Cari Açık ve Kısa Süreli Sermaye Hareketleri", Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

- Kamoto, E.,B., (2006), "The J-Curve Effect on the Trade Balance in Malawi and South Africa", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Master of Arts in Economics, The University of Texas, Arlington, <http://economics.uta.edu/theses/Eric.Kamoto.pdf> (Erişim: 07.09.2015).
- Karluk, R., (1991), "Uluslararası İktisat", Bilim ve Teknik Basımevi, 3. Baskı.
- Karluk, R., (2003), "Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika", Beta Yayın,7. Basım, İstanbul.
- Karluk, R., (2009), "Uluslararası Ekonomi", 9. Baskı, İstanbul.
- Kepek, Y. ve Yentürk, N., (2000), "Türkiye Ekonomisi", Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Köse, N., Ay A. ve Topallı, N., (2008), "Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Örneği (1995-2008)", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), s. 25-45.
- Narayan, R., (2000), "Currency Devaluation and Trade Balance: Policy Issue in Nepal", Economic Perspective, United States.
- Obstfeld, M. ve Rogoff K., (1995), "The Intertemporal Approach to the Current Account", (Ed., G. Grossman ve K. Rogoff). Handbook of International Economics III.
- Oksay, S., (2000), "Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları: Türkiye (1923- 2000)", Beta Yayınevi.
- Ordu, M., (2008), "Ödemeler Bilançosundaki Dengesizliklerin Ekonomik Gelişme Üzerine Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Orhon, O. ve Erdoğan, S., (2007), "Para Politikası", 4. Baskı, Ankara.
- Önder, T., (2005), "Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Paya, M., (2002), "Para Teorisi ve Politikası", Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Polat, G., (2008), "Cari işlemler Açığının Sürdürülebilirliği ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi.
- Seyidoğlu, H., (2003), "Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama", İstanbul.
- Terzi, H. ve Zengin, A., (1999), "Kur Politikasının Dış Ticaret Dengesini Sağlamadaki Etkinliği: Türkiye Uygulaması," Ekonomik Yaklaşım, 10(33), s. 48-63.
- Tiryaki, T., (2002), "Cari İşlemler Hesabına Çeşitli Yaklaşımlar, Sürdürülebilirlik ve Türkiye Örneği", TCMB.
- Töre, N., (1992), "Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları", Türkiye Ekonomi Kurumu.

- Tuna, S., (2007), "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi Sayı: 13, s. 86- 121.
- Uğurlu, E., (2006), "Reel Döviz ve Ekonomik Büyüme: Türkiye", İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, O., (2002), "Döviz Kurları Çerçevesinde Satınalma Gücü Paritesinin Zaman Serisi Analizi ve Türkiye Ekonomisi Uygulaması", Bankacılar Dergisi, Sayı: 44.
- Yılmaz, Ö., (2005), "Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", Ekonometri ve İstatistik Sayı:2, s. 11-29.
- Velioğlu, C. ve Saraççı, B., (1997), "Döviz Kuru, Türkiye'de Uygulanan Kur Politikaları ve Döviz Piyasası", Ankara.
- Zhang, Z., (1996), "The Exchange Value of the Renminbi and China's Balance of Trade: An Empirical Study", NBER Working Papers Series, s. 5771.